

SAMISKE KULTURMINNER 1920-1951

Forslag til differensiert verdisetting

Inger Marie Holm-Olsen, Marit Myrvoll, Elin Rose Myrvoll

Tittel Samiske kulturminner 1920-1951 Forslag til differensiert verdisetting	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 57	Publiseringsdato 01.10.2012
	Prosjektnummer 15620553	Sider 41
	Avdeling Nordområde	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Inger Marie Holm-Olsen, Marit Myrvoll, Elin Rose Myrvoll	ISSN 1503-4895 ISBN 978-82-8101-122-9	Periode gjennomført 2011-2012
	Forsidebilde Fra Lafjord, Nordkapp kommune. Foto: Elin Rose Myrvoll. Alle fotos er ved E.R. Myrvoll hvis annet ikke er oppgitt.	

Prosjektleder Inger Marie Holm-Olsen
Prosjektmedarbeider(e) Alma Thuestad, Marit Myrvoll og Elin Rose Myrvoll
Kvalitetssikrer Eli Ulriksen

Finansiert av Riksantikvaren
Sammendrag Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven, og et økende antall samiske kulturminner fra 1900-tallet vil oppnå status som automatisk fredet. Dette vil bli særlig merkbart etter 2045, når gjenreisningsbebyggelsen etter 2. verdenskrig blir automatisk fredet. Antallet automatisk fredete objekter kan da bli så omfattende at det er til hinder for en ønsket samfunnsutvikling i de samiske samfunnene. En mulig modell er å sette en fast fredningsgrense ved 1920 og gi mulighet til, etter en faglig vurdering, å erklære et utvalg av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951 for automatisk fredet. Med utgangspunkt i intervjuer med regionale kulturminnemyndigheter, eksisterende veiledningsmaterieell og andre relevante dokumenter, ønsker denne rapporten å bidra til videre drøftinger og beslutninger angående en differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951. Vi peker på at de fleste kulturminner har spor etter variert bruk og at alle kulturminner gjennomgår endringsprosesser. En større toleranse for endringsprosesser vil både kunne gi mulighet for fortsatt bruk og gjenbruk samt aksept for at enkelte objekter brytes ned og omskapes til arkeologiske kulturminner. Innføring av en fast grense og en differensiert verdisetting vil i større grad samsvare med retningslinjer og anbefalinger som uttrykkes i internasjonale konvensjoner om urfolks rettigheter og som Norge har ratifisert. På nasjonalt nivå vil en endring til fast fredningsgrense og differensiert verdisetting for perioden 1920-1951 følge opp planveilederen som Sametinget har utarbeidet for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsniv ved planlegging etter plan- og bygningsloven.
Abstract Sámi cultural heritage sites older than 100 years are automatically protected by the Cultural Heritage Act, and an increasing number of Sámi heritage sites from the 1900s will get status as automatically protected. This will be particularly noticeable after 2045. The number automatically protected cultural heritage sites can become so extensive that it will be an obstacle to development in Sámi communities. One possible model is to introduce a fixed protection limit at 1920 and to declare a range of Sámi cultural heritage sites from the period 1920-1951 for automatically protected. Based on interviews with cultural heritage authorities, existing guidelines and other relevant documents, this report contributes to further discussions and decisions regarding a differentiated valuation of Sámi heritage from the period 1920-1951. We point out that most cultural heritage sites are undergoing changes. Tolerance and flexibility regarding change will to a greater extent allow further use, reuse and also that some sites decompose and turn into archaeological sites. The introduction of a fixed protection limit and a differentiated valuation will meet the guidelines and recommendations expressed in international conventions on the rights of indigenous peoples which Norway has ratified. At the national level, a fixed protection limit and a differentiated valuation for the period 1920-1951 follow the Sámi Parliament's guidelines for securing the basis for Sámi culture, livelihoods and community in relation to the Planning and Building Act.
Emneord Kulturminner, kulturminnevern, kulturminneloven, samiske kulturminner, verdisetting
Keywords Cultural heritage sites, cultural heritage management, Cultural Heritage Act, Sámi cultural heritage, valuation

Avdelingsleder
Elin Rose Myrvoll

Forord

Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet, jfr. Lov om kulturminner. Antallet automatisk fredete samiske kulturminner vil derfor fortsette å øke for hvert år, og økningen vil bli særlig sterk etter 2045 når kulturminner fra tiden etter 2. verdenskrig blir automatisk fredet. Med utgangspunkt i intervjuer med regionale kulturminnemyndigheter, veiledningsmateriell og andre relevante dokumenter er intensjonen til denne utredningen å bidra til videre drøftinger og beslutninger angående en differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951.

Prosjektet er en videreføring av FoU-prosjektene *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer* og *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: casestudier og modeller*.

Prosjektgruppen har bestått av Inger Marie Holm-Olsen, Marit Myrvoll, Elin Rose Myrvoll og Alma Thuestad.

Vi vil rette en takk til fagpersonalet hos regionale kulturminnemyndigheter ved Sametinget og Troms Fylkeskommune som deltok i intervjuene.

Prosjektet er initiert av NIKU, og Riksantikvaren har bidratt med økonomiske midler til gjennomføringen.

September 2012

Inger Marie Holm-Olsen
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	9
2	Kulturminneloven i lys av avtaleverk og internasjonale konvensjoner.....	11
3	Verdikriterier og veiledningsmateriell.....	15
4	Intervju med regionale kulturminnemyndigheter	19
6	Forvaltningsmessige utfordringer	23
7	Fast fredningsgrense og differensiert verdisetting 1920-1951	31
8	Konklusjon	37
9	Referanser	39

Figurer

Figur 1: Samisk offerstein med spor av ny bruk, Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.	14
Figur 2: Stø som er i bruk, Hammerfest kommune (øverst) og ute av bruk, Måsøy kommune (nederst).	20
Figur 3: Stativ i fjæresonen, Riehpovuotna / Repparfjord, Kvalsund kommune.....	21
Figur 4: Torv, tre og bølgeblikk. Istandsetting med nye materialer. Nordland fylke.....	24
Figur 5: Nedlagt pelsdyrfarm ved Ceavccageađge /Mortensnes kulturminneområde, Unjárgga gielda/Nesseby kommune.....	26
Figur 6: Automatisk fredet samisk våningshus fra 1800-tallet (Sjøli 2003: 114). Hoantas/Nipen, Skániid suohkan/Skånland kommune.....	27
Figur 7: På vei mot tuft - falleferdig utedo i Lávvárvuotna/Lafjord, Nordkapp kommune.	28
Figur 8: Eksempel på akkumulasjon av kulturminner på ett og samme sted over flere hundre år. Tunes, Nordkapp kommune (foto: Bjørnar Olsen).	29
Figur 9: Áiti/stabbur med flere påbyggingsfaser og ulik materialbruk. Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.	31
Figur 10: Skjå i forfall, Unjárgga gielda/Nesseby kommune. I 2012 var skjåen revet.....	33
Figur 11: Potetåker omgitt av jordvoller, Porsánggu/Porsangin/Porsanger kommune.	34
Figur 12: Kulturmiljø med kulturminner fra ulike tidsepoker, Skárfvággi/Skardalen i Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune.....	36

1 Innledning

Et stort antall samiske kulturminner fra 1900-tallet vil i de kommende årene få status som automatisk fredet. Dette vil gjelde spor fra utøvelse av reindrift, jordbruk og fiske og i tillegg et bredt spekter av stående bygninger som private boliger, offentlige bygg, næringsbygg samt infrastruktur. Den flytende fredningsgrensen for samiske kulturminner kan dermed på sikt føre til en musealisering av områder med lang samisk bosetting. Dette vil bli særlig merkbart etter 2045, når en flytende 100-årsgrense vil komme til å omfatte den storstilte gjenreisningen av bebyggelse som skjedde i områdene som ble brent under 2. verdenskrig.

En slik stor tilvekst av automatisk fredete samiske kulturminner vil etter hvert legge betydelige føringer på arealbruken i de samiske bosettingsområdene. Dette gjelder ikke bare innen tettsteder, men også i de områdene der en ønsker å videreføre tradisjonelle primærnæringer som reindrift og jordbruk. Antallet automatisk fredete objekter kan bli så omfattende at det er til hinder for en ønsket samfunnsutvikling i de samiske samfunnene. Slike konsekvenser av den flytende 100-årsgrensen vil kunne føre til at kulturminner blir oppfattet som et hinder og ikke som en ressurs, og de kan på sikt innebære en uthuling av kulturminnelovens intensjon om ivaretagelse og vern av samiske kulturminner. Innføring av en fast fredningsgrense for samiske kulturminner vil kunne demme opp for noen av konsekvensene som er nevnt over, men en fast fredningsgrense må settes slik at den ikke utelukker kulturminner som utvilsomt vil bli en viktig kilde til kunnskap. Samtidig kan det stilles spørsmålstegn ved om alle spor etter menneskelig aktivitet som faller innenfor fredningsgrensen skal tas vare på for all ettertid. Lignende problemstillingene er også berørt i en juridisk utredning med særlig vekt på samiske kulturminner, utført på oppdrag fra Miljøverndepartementet (Hetland, Gjerde, Løvgaard og Henriksen 2011). I utredningen vurderes ulike scenarioer med utgangspunkt i kulturminnelovens fredningsalternativer.

I prosjektrapporten *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer* (Holm-Olsen, Myrvoll, Myrvoll og Thuestad 2010) foreslås 1951 som et aktuelt årstall for en fast fredningsgrense for samiske kulturminner. Dette var tema i intervju med de regionale kulturminnemyndighetene hos Sámediggi/Sametinget. I intervjuene kom det fram delte synspunkter på om det burde være en fast eller en flytende grense for automatisk fredning av samiske kulturminner. Noen så fordeler med en videreføring av den flytende grensen, og de mente det var for tidlig å revurdere denne lovhjemmelen i dag. Andre mente at en fast grense ville fungere best også for samisk kulturminnevern, som i det øvrige kulturminnevernet. Da burde grensen settes til 1951, eller samiske kulturminner og kulturmiljøer kunne gis samme vern som på Svalbard, hvor fredningsgrensen er 1945.

I prosjektrapporten *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Casestudier og mulige modeller* (Holm-Olsen Myrvoll, Myrvoll og Thuestad 2011) ble en fast fredningsgrense satt ved 1951 drøftet nærmere i intervju med politisk og administrativt nivå i kommunene Gáivuotna/Kåfjord, Skánik/Skånland og Deatnu/Tana. I disse kommunene ønsket man imidlertid en fast grense satt tidligere, for eksempel ved 1920. En mulig og alternativ modell kunne da være å gi kulturminnemyndighetene mulighet til, etter en faglig vurdering, å erklære et utvalg av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951 for automatisk fredet (jfr. kulturminneloven § 4,3 for perioden

1537-1649). En eventuell innføring av en slik modell krever en nærmere avklaring av hvorvidt modellen skal gjelde for alle samiske kulturminnetyper fra den nevnte perioden, eller om den skal gjelde et utvalg, for eksempel bare stående bygninger slik tilfellet er med dagens kml § 4.3. I kommunene ble det understreket at innføringen av en slik modell fordrer at det utarbeides overordnede retningslinjer for verdivurderinger for å sikre en mest mulig lik praksis. Kulturminner fra 1900-tallet som ikke kan defineres som samiske, men som ligger i samiske bosettingsområder, vil også kunne representere forvaltningsmessige utfordringer dersom «like» kulturminner gis ulikt vern.

Med utgangspunkt i de to foregående prosjektene *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarioer* og *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Casestudier og mulige modeller*, har denne utredningen som formål å frambringe et grunnlag for videre diskusjon og beslutninger angående en differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951. Vi har intervjuet personer fra regionale kulturminnemyndigheter, Sámediggi/Sametinget og Troms fylkeskommune, for å få belyst deres forståelse av begrepet kulturminneverdi og hva de ser som viktige samiske kulturminner og kulturminneverdier. Videre diskuterer vi forvaltningsmessige utfordringer knyttet til kulturminner fra 1900-tallet, både samiske kulturminner og kulturminner som ikke kan defineres som samiske, men som ligger i samiske bosettingsområder. Med utgangspunkt i intervjuene med regionale kulturminnemyndigheter, veiledningsmateriell og andre relevante dokumenter ønsker denne utredningen å bidra til videre drøftinger og beslutninger angående en differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951.

2 Kulturminneloven i lys av avtaleverk og internasjonale konvensjoner

Prinsippene som ligger til grunn for lovbestemmelsene for samiske kulturminner og forvaltningen av dem står i relasjon til internasjonalt avtaleverk, både konvensjoner/deklarasjoner knyttet til urfolks rettigheter og konvensjoner som spesifikt omhandler kulturminner. I det følgende vil vi se på bevaringsprinsippene som ligger til grunn for kulturminneloven og begrunnelsen for kulturminneloven, i lys av internasjonalt avtaleverk. Dette vil utgjøre en overordnet ramme og bakgrunn for den videre diskusjonen omkring verdisetning av samiske kulturminner.

I revisjonen av Lov om kulturminner av 1978 er samiske kulturminner eldre enn 100 år gitt automatisk vern. Bakgrunnen for det omfattende vernet av samiske kulturminner var blant annet mangelen på skriftlige kilder om samisk historie og fortid. Samisk kulturarv ble ansett for å være sårbar og underrepresentert, og norske myndigheter vedtok derfor et mer omfattende lovvern i form av en flytende fredningsgrense. Myndighetene ønsket på dette viset å verne kulturminner som ikke hadde noen nåtidig funksjon innen samisk kultur og samfunn (Ot.prp. nr. 7 (1977–1978)). Dette går også fram i tobindsverket *Kulturminnevern* (Holme 2001), utgitt av Økokrim i samarbeid med Miljøverndepartementet og Riksantikvaren. Her finnes en grundig innføring i forvaltningssystemet og kulturminneloven. I kapitlet *Automatisk fredete kulturminner* skiver Ragnhild Guribye og Jørn Holme (2001: 54): *Samiske kulturminner som offerplasser, fangstanlegg for villrein, gravplasser mv er knyttet til for lengst forlatte funksjonelle elementer i samekulturen, og det var viktig for lovgiver å frede alle slike kulturminner.* Guribye og Holme poengterer også kulturminnenes betydning for samene som etnisk gruppe. Lignende argumenter finnes hos Audhild Schanche i kapitlet *Samiske kulturminner*:

For et folk uten egne statsgrenser, spredt over flere nasjonalstater, får kulturminnene spesiell verdi som dokumenter for en historisk samisk tilstedeværelse og som markører for en samisk territoriell tilhørighet. Denne «tidsdybden» er spesielt viktig for et folk som har få skriftlige kilder til sin historie. Solid historisk dokumentasjon er viktig for kulturell legitimitet og kulturelt vedlikehold (Schanche 2001: 56).

Videre i samme verk framholder Even Gaukstad og Jørn Holme (2001: 142) at opprettelsen av et eget forvaltningsapparat for samiske kulturminner kom til som en oppfølging av Stortingets vedtak i 1988 om Grunnlovens §110a (Grunnloven 1814): *Det påligger Statens Myndigheter at lægge forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.* Av andre tiltak fra statens side nevnes *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold av 12. juni 1987* (sameloven 1987) og Stortingets ratifisering av *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter og stammefolk i selvstendige stater* (ILO 1989) i 1990.

Kulturminneloven og styrkingen av forvaltningsapparatet på regionalt nivå har utvilsomt vært et viktig tiltak i arbeidet med å registrere og sikre kulturminner generelt, og i særlig grad samiske kulturminner. Før endringen av kulturminneloven i 1978 ble det som man oppfattet som etterreformatorkiske samiske kulturminner bare unntaksvis registrert. Lovendringen og opprettelsen av et eget forvaltningsapparat for samiske kulturminner kan derfor utvilsomt sees som virkemiddel eller avbøtende tiltak i en forsoningsprosess mellom den norske stat og den samiske befolkningen

(Myrvoll *i trykk*). Begrunnelsen for lovendringen i 1978 føyer seg inn i en tradisjon der kulturminner får sin verdi gjennom å være identitetsskapende og verdifulle for kulturelt vedlikehold blant urfolk og minoriteter som er under press fra majoritetskulturer. Loven og den etterfølgende opprettelsen av et eget forvaltningsapparat for samiske kulturminner innebar derfor en anerkjennelse av samisk kultur, samiske kulturminners betydning og samenes rett til selv å forvalte egne kulturminner.

Gjennom synet på fortiden som tapt og kulturminner som de siste vitner om *for lengst forlatte funksjonelle elementer* framstår kulturminner som en ikke-fornybar ressurs. Behovet for vern og forvaltning av denne sårbare ressursen utgår som en direkte konsekvens av dette. Dette synet kan også gjenfinnes i, og kan sies å være inspirert av, internasjonale konvensjoner og chartre som har til hensikt å bevare kulturminner. Kulturminner og kulturarv framstilles som en begrenset, sårbar og truet ressurs som må underlegges bærekraftig utvikling og forvaltning (Brattli 2009: 27). Fra de siste 50 årene regnes særlig *Veneziacharteret* (Veneziacharteret 1964) som ble vedtatt av ICOMOS i 1964 som banebrytende, og det har i ettertid vært modell for utviklingen av andre og supplerende dokumenter som *Konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv* (UNESCO 1972). Konvensjonen om og listen over verdensarvsteder har imidlertid blitt diskutert og kritisert av en rekke forskere (bl.a. Choay 2001; Cleere 2001; Smith 2006; Brattli 2009; Smith og Waterton 2009) da den forutsetter universell gyldighet for prinsipper som bygger på begreper som *in situ* bevaring og *autentisitet*. Totalt finnes det i dag mer enn 27 konvensjoner og dokumenter som på internasjonalt nivå regulerer bevaring av kulturminner (Ahmad 2006: 293). De fleste av disse er initiert av United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) og International Council on Monuments and Sites (ICOMOS), og de har vært med på å utvikle bredt anlagte definisjoner av kulturminner og kulturarv.

Internasjonale konvensjoner som målbærer bevaringsprinsippet som en universelt gyldig verdi, står i kontrast til andre internasjonale konvensjoner og deklarasjoner som særskilt anerkjenner urfolks rettigheter, for eksempel *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* (ILO 1989) og *FNs erklæring om urfolks rettigheter* (United Nations 2007). I erklæringen om urfolks rettigheter (*Urfolkserklæringen*) Artikkel 11 går det fram at (United Nations 2007: 6):

- 1. Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artefacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature.*
- 2. States shall provide redress through effective mechanisms, which may include restitution, developed in conjunction with indigenous peoples, with respect to their cultural, intellectual, religious and spiritual property taken without their free, prior and informed consent or in violation of their laws, traditions and customs.*

Som det framgår, finner man i artikkel 11 i *Urfolkserklæringen* et fokus på bevaring av kulturarv, samtidig som den innrømmer urfolk innflytelse over egen kulturarv. Gjennom større innflytelse åpnes det også for at forvaltningen, bruken og videreutviklingen av kulturarv og kulturuttrykk ikke nødvendigvis følger tradisjonelle bevaringsprinsipper som vi finner i den tidligere nevnte *Konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv* (UNESCO 1972). En åpen og demokratisk innflytelse over kulturarv slik det går fram av *Urfolkserklæringen*, vil kunne innebære en langt større

variasjon når det gjelder valg av forvaltningsmodeller og bruk av kulturarv og kulturminner, immaterielle som materielle (fig 1).

I Norge kan som nevnt kulturminneloven sees som et statlig forsøk på forsoning og styrking av samisk kultur gjennom innføring av en egen flytende fredningsgrense for samiske kulturminner. Bestemmelsene for samiske kulturminner i Norge kan likevel ikke sees som en direkte konsekvens av ILO-konvensjonen. Kulturminneloven av 1978 ble vedtatt over 10 år før den norske stats ratifisering av ILO-konvensjonen, og forvaltningsapparatet for samiske kulturminner ble underlagt Sametinget etter at ILO-konvensjonen var ratifisert. Som Brattli (2009) har bemerket, svarer den norske kulturminneloven og forvaltningsapparatet snarere på bevaringsprinsipper nedfelt i *Konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv* (UNESCO 1972). Bevaring og automatisk fredning er med andre ord blitt et felles overordnet imperativ både for samiske og øvrige kulturminner i Norge (Myrvoll i trykk). Den eneste forskjellen er at samiske kulturminner er underlagt et strengere bevaringsregime i form av en flytende 100-årsgrense for automatisk fredning. Selv om det kan hevdes at handlingsrommet til den samiske kulturminneforvaltningen reguleres av et tradisjonelt og *main stream* bevaringsprinsipp som springer ut av en såkalt autorisert kulturarvdiskurs (authorised heritage discourse/AHD) (Smith 2006), gir dette systemet likevel den samiske befolkningen en betydelig råderett og innflytelse over egne kulturminner gjennom et eget forvaltningsapparat som er underlagt Sametinget.

Figur 1: Samisk offerstein med spor av ny bruk, Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.

3 Verdikriterier og veiledningsmaterieill

I Riksrevisjonens undersøkning av korleis Miljøverndepartementet varetek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygninger (Riksrevisjonen 2009) ble forvaltningen av samiske bygninger evaluert. Rapporten påpeker at det verken er gjennomført en tilstrekkelig registrering av automatisk fredete samiske bygninger eller laget en oversikt over bygninger som i framtiden vil bli fredet etter 100-årsgrensen. Det finnes heller ikke noen samlet oversikt over de fredete bygningene som er identifiserte, og de er ikke registrerte i kulturminnedatabasen Askeladden (Riksrevisjonen 2009: 11). Riksrevisjonen påpeker også at kulturminneforvaltningen i liten grad benytter de tilgjengelige virkemidlene i plan- og bygningsloven og kulturminneloven (Riksrevisjonen 2009: 14).

I sitt svar på Riksrevisjonens merknader skriver Sametinget:

Vi er imidlertid ikke prinsipielt uenig i at kulturminnelovens 100-årsgrense for automatisk fredning av samiske kulturminner etter hvert bør bli gjenstand for en revidering. Det er ikke nødvendigvis slik at alle automatisk fredete samiske byggverk bør bevares for ettertiden. Både samisk tradisjon (i en del samiske områder er det sterk tradisjon for at et byggverk som har gått ut av bruk skal gå tilbake til naturen) og vurderinger av verneverdi gjør at en må tillate et visst tap av samiske byggverk. I den forbindelse ser Sametingsrådet for seg at både dispensasjonspraksisen etter kulturminneloven for samiske byggverk og selve vilkårene for innvilgelse av dispensasjon bør drøftes nærmere og deretter fastsettes. For å kunne få en oversikt over hvilke byggverk det kan være aktuelt å dispensere for eller oppheve fredning av, er det imidlertid behov for en kartlegging og oversikt over de samiske bygningene, inkludert verneverdi og tilstandsvurderinger. Sametingsrådet ønsker derfor inntil videre å beholde kulturminneloven § 4 annet ledd slik den nå lyder. Men en fremtidig tidsgrense for automatisk fredning av samiske bygninger kan som et utgangspunkt vurderes satt til 1945 (jf. Fredningsgrensen gjeldende for kulturminner på Svalbard) (Riksrevisjonen 2009, 18).

Her kan det legges til at høsten 2011 startet Sametinget et treårig prosjekt for registrering av automatisk fredete samiske bygninger i hele Norge, med start i Finnmark og i det sørsamiske området. Prosjektet skal identifisere, registrere og tilstandsvurdere bygningene, og det omfatter også bygninger som i den nærmeste framtid vil falle inn under 100-årsgrensen (Sametinget 2012). Resultatene fra dette prosjektet vil bidra til en helhetlig oversikt over status for automatisk fredete samiske bygninger og følgelig bedre grunnlaget for forvaltningen av samiske bygninger. Det vil også gi en indikasjon på hvordan tilveksten av automatiske fredete bygninger vil bli i nær framtid.

Sametingets vurdering, at 100-årsgrensen for automatisk fredning etter hvert bør revideres, at en må tillate et visst tap av samiske byggverk og at dispensasjonspraksis og vilkår for dispensasjon bør drøftes nærmere, forutsetter klare kriterier for verneverdi. Kulturminnemyndighetene har utarbeidet flere veiledere som gir råd og retningslinjer for verdisetting av kulturminner. Dette materiellet er kjent og anvendt både av kulturminneforvaltningen selv og av andre aktører både lokalt i kommunene og innen oppdragsforskning og utredningssektoren. Anbefalingene i veiledningsmateriellet kan derfor danne bakgrunn for en videre diskusjon om verdikriterier for samiske kulturminner. I det følgende presenteres et utvalg av verdikriterier som anbefales i veilederne.

Fra Veileder, kulturminner og kulturmiljøer, plan- og bygningsloven. Riksantikvarens rapporter Nr. 29 (Johansen og Sandvik 2001: 7):

Hvilken verdi et kulturminne eller et kulturmiljø har, er avhengig av flere faktorer, men vil alltid gjenspeile de rådende verdier på det tidspunkt verdien fastsettes. Verdien på et kulturminne eller et kulturmiljø fastsettes som oftest i forbindelse med at et tiltak planlegges gjennomført i området der kulturminnet/miljøet er. Den verdi et kulturminne eller et kulturmiljø tillegges, avgjør om det skal tas vare på, hvem som i så fall skal gjøre det og hvilket virkemiddel som bør brukes.

Fra Veileder for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv ved planlegging etter plan- og bygningsloven (plandelen) (Sametinget 2010):

- *Et nytt og viktig hensyn å ta i planleggingen er å sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv.*
- *Styrkingen av samiske interesser i planleggingen krever at roller og ansvar klargjøres. Gjennom å utarbeide denne planveilederen definerer Sametinget sin nye rolle og sine oppgaver etter plan- og bygningsloven.*
- *Det samiske samfunnet er sammensatt, og representerer ikke én interesse. Dette betyr at det vil være tilfeller der ulike samiske hensyn må avveies i forhold til hverandre.*

Når det gjeldet hensynet til samisk kultur sier denne veilederen at *Planleggingen bør legge til rette for å opprettholde bosettingsmønster og lokalsamfunn som bidrar til å sikre samisk kultur, næringsutvikling og samfunnsliv basert på naturgrunnlaget.* Samtidig skal planer og tiltak ikke krenke eller virke skjæmmende for samiske hellige steder, gravplasser eller andre steder av særskilt kulturhistorisk betydning.

Kulturminner i kommunen. Håndbok for lokal registrering. Revidert utgave (Riksantikvaren 2012b: 28-35).

Denne veilederen slår fast at alle spor av menneskelig virksomhet, uansett tilstand, verdi eller alder, er kulturminner. Utfordringen er å velge ut det som er verd å bevare, og det er viktig å sikre konsistens og forutsigbarhet i dette arbeidet. Veilederen gir en svært inngående gjennomgang av verdisetting og verdikriterier, og formålet med gjennomgangen er *å etablere en felles forståelse og et felles begrepsapparat for å sikre at vi arbeider innenfor samme rammer.* Verdiene organiseres i tre grupper: kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. I tillegg kommer egenskaper som alder, autenticitet, sjeldenhet og representativitet. Vekting av verdiene knyttes til skalaen lokal, regional og nasjonal betydning.

Kunnskapsverdi knyttes til produksjonen av kulturminnene, bruken og betydningen av dem, menneskers liv, tro og samfunnsforhold generelt og interaksjonen mellom menneske og natur. Opplevelsesverdi knyttes til allmenhetens eller ulike gruppers opplevelser og til hvordan kulturminnene påvirker oss som kollektiver. Bruksverdi knyttes til verdiskaping, både økonomisk, kulturelt, sosialt og miljømessig.

Egenskapene spesifiseres nærmere som *alder, tidsdybde og kontinuitet, autentisitet og opprinnelighet, mangfold og variasjon, sammenheng og helhet, dynamikk og endring, brudd og kontrast, lesbarhet og tydelighet, egnethet, anvendbarhet og funksjonsdyktighet, sårbarhet og tålegrenser, interaksjon natur-kultur.*

Beskrivelsen av verdiene knyttes til hvert kulturminne enkeltvis, men skal også knyttes opp til hele kulturminnebestanden og vurderes i forhold til sjeldenhet og representativitet.

Veiledningen gir et konkret sett av kriterier for vektning av kulturminnenes verdi. Hensikten med disse kriteriene er å sikre en enhetlig verdisetting som gir mulighet for innsyn og etterprøvbarehet.

- Kulturminnene representerer særlig verdifulle norske bidrag til verdens kulturhistorie.
- Kulturminnene er unike kilder til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.
- Kulturminnene representerer viktige faser i historien eller er knyttet til personer, hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.
- Kulturminnene er knyttet til offentlig virksomhet eller andre aktører av betydning for historien.
- Kulturminnene er viktige for den samiske urbefolkningen, en eller flere nasjonale minoriteter eller en annen etnisk gruppe.
- Kulturminnene er viktige utviklingsressurser.
- Kulturminnene har en alder og er av en type som automatisk utløser juridiske virkemidler eller forvaltningsmessig oppfølging på nasjonalt, regionalt eller lokalt plan.
- Kulturminnene er verdifulle i et sammenlignende perspektiv.
  - De er opprinnelig sjeldne eller sjeldne ved tilfeldig/planmessig utvalg
  - De er representative for dagens og for fortidas brede mangfold av kulturminner som i sum kan gi et samlet bilde av historien.

Som en sammenfatning av hele arbeidet med verdivurderingen anbefaler denne veilederen at all informasjon om de enkelte kulturminnene legges inn i et detaljert registreringsskjema som også presenteres i veilederen. Veilederen anbefaler videre at kommunen arkiverer skjemaene for å sikre etterprøvbarehet og mulighet for framtidig innsyn.

4 Intervju med regionale kulturminnemyndigheter

Det har vært gjennomført intervjuer med representanter fra regional kulturminneforvaltning i Sámediggi/Sametinget og Troms fylkeskommune. Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte intervjuer. Fra Sámediggi/Sametinget snakket vi med seksjonssjef Andreas Stångberg og fagansvarlig for bygningsvern Randi Sjølie og fra Troms fylkeskommune med konservator/arkitekt Olav Austlid og konservator/arkeolog Harald G. Johnsen.

I informasjonen som ble utsendt på forhånd opplyste vi at vi ønsket å se på verdivurderinger med utgangspunkt i en tenkt fast fredningsgrense for automatisk fredete samiske kulturminner satt til 1920, og med mulighet for differensiert verdisetting av samiske kulturminner i tidsrommet 1920–1951. Som utgangspunkt for intervjuene ble følgende tema presentert:

- Samiske og samiskrelaterte kulturminner fra tidsrommet 1920–1951.
- Nasjonale kriterier/standarder for utvelgelse av kulturminner.
- Vurdering av verdi og andre egenskaper og kjennetegn ved kulturminner – hvordan vekke verdiene?
- Særlige utfordringer i verdisetting av kulturminner
  - o som byggverk i forfall
  - o fra ulike samiske næringer
- Nytte og funksjon av gjennomføring av «erklæring»¹?
- Regionale myndigheters rolle.

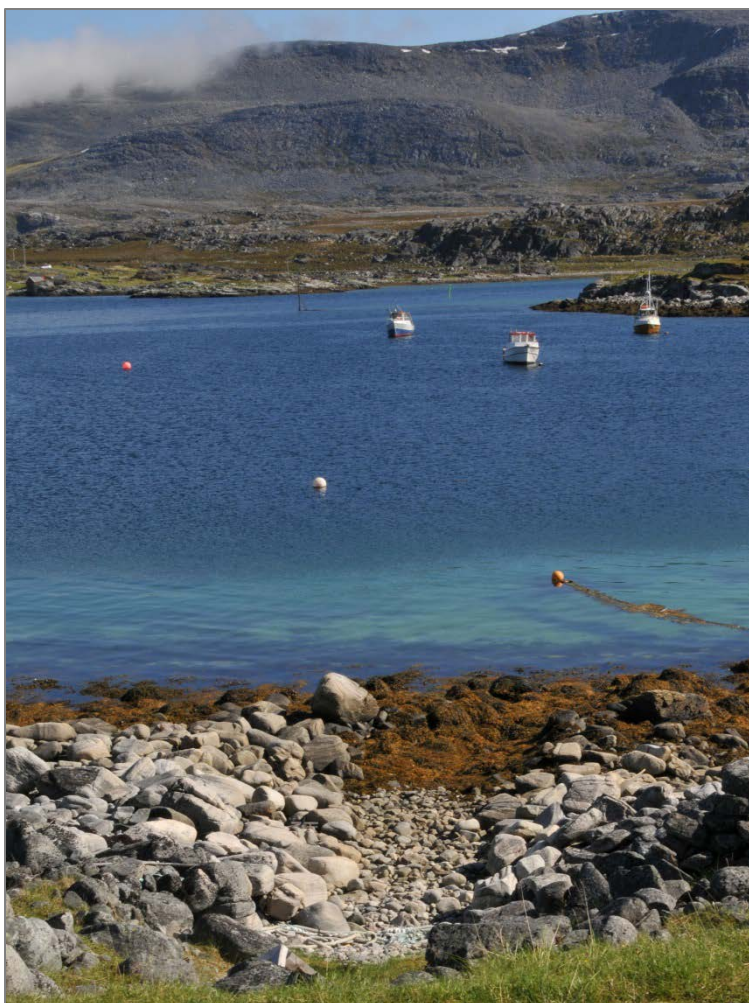
De som ble intervjuet hadde ingen enhetlig oppfatning av om tiden nå var kommet for innføring av en fast fredningsgrense for samiske kulturminner. Likevel ble en eventuell fast grense holdt fram som et viktig, og på et tidspunkt trolig nødvendig, tiltak mot en ukontrollert akkumulasjon av kulturminner. Faren for musealisering av store arealer ble oppfattet som reell, og ett synspunkt som ble hevdet var at man for kulturminner fra 1900-tallet kanskje må være selektiv og velge mer aktivt, for eksempel tematisk, hva man vil ta vare på fra ulike perioder.

De intervjuete kunne imidlertid i liten grad peke på spesifikke kulturminnetyper fra mellomkrigstiden som i særlig grad peker seg ut som bevaringsverdige. Ett eksempel som ble nevnt er bakerovner som kan finnes på reindriftens boplasser på Finnmarksvidda. Ovnene ble murt opp utendørs og brukt til brødbaking. Et annet eksempel er melkeramper. Syv er fredet i Selbu kommune, men ingen innen det samiske forvaltningsområdet. De er spor etter en driftsform som nå er borte, og de ble framhevet som bevaringsverdige kulturminner i vårt intervju med lokale forvaltningsmyndigheter i Deanu gielda / Tana kommune (Holm-Olsen Myrvoll, Myrvoll og Thuestad 2011: 24).

For perioden 1920-1951 ble det påpekt at for mange kulturminnetyper avtar forskjellene mellom samiske og andre kulturminner, for eksempel ved at gammer går ut av bruk og hus blir vanlig boform. Samtidig skjer det store endringer også etter 1950. Den store sentraliseringen på 1960-tallet førte til at kombinasjonsnæringen jordbruk-fiske-utmarksbruk ble marginalisert, og en rekke bygninger og andre kulturspor i landskapet, som støer, fiskehjeller og steingjerder, ble oppgitt og forlatt (fig. 2-3).

---

¹ Etter lignende modell som for erklærte stående byggverk fra tidsrommet 1537-1649.

Figur 2: Stø som er i bruk, Hammerfest kommune (øverst) og ute av bruk, Måsøy kommune (nederst).

Blant verdikriterier som bør vektlegges ble kontinuitet og sammenheng mellom kulturminner og landskap framhevet, og i tillegg kulturmiljøenes tidsdybde. Enkeltojekter får større verdi når de bevares i mer helhetlige miljøer. Som kriterier for utvalg ble særlig kunnskapsverdi og opplevelsesverdi påpekt som viktige, samt at tilgjengelighet og muligheten til å sette kulturminnet inn i en større fortelling er av betydning for opplevelsesverdien.

For bygninger var det et gjennomgående synspunkt at hvis forfallet var kommet for langt, var fredning uaktuelt. Flere påpekte viktigheten av at vedlikehold måtte settes i verk innen forfall og nedbrytning tok overhånd. Objekter i sterkt forfall er kostnadskrevenne å sette i stand, og det er vanskeligere å nyttiggjøre seg originale bygningsdeler og materialer. Bruk av nye bygningsmaterialer vil forringe autentisiteten til bygningen. Autentisitet ble i hovedsak vurdert som nøye forbundet med en opprinnelig bruk og med bygningens opprinnelige bygningsdeler og materialer. Nye tilføyelser i ettertid, som introduksjon av moderne materialer som bølgeblekk og papp, ble sett på som brudd på autentisiteten.

Ingen som ble intervjuet hadde særlig omfattende erfaring med vedtaksfredning og ingen hadde erfaring med prosessen å erklære kulturminner fra perioden 1537-1649 automatisk fredet (jfr. kulturminneloven § 4,3).

Figur 3: Stativ i fjæresonen, Riehpovuotna / Repparfjord, Kvalsund kommune.

6 Forvaltningsmessige utfordringer

En av utfordringene ved dagens forvaltningssystem og lovverk er at kulturminnernes tilblivelsesår/byggeår og den første bruken betones i sterk grad. Dette kommer også til uttrykk i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden (Riksantikvaren 2012a). Kulturminnets byggeår er avgjørende for om det er automatisk fredet, og fokuset er derfor særlig rettet mot den første bruken. Dette gjelder både samiske og øvrige kulturminner, men kanskje i særlig grad i vurderingen av automatisk fredete samiske bygninger og byggverk. Bygningen er samisk hvis den opprinnelig ble oppført i en samisk byggeskikk og funksjon eller hadde samiske beboere/eiere (Sjølie 2003: 26 – 32).

Det har vært lite diskusjon om kulturminner, gjennom endringer som ombygging, modifisering, ny bruk og nye eiere og brukere, kan oppnå betegnelsen samisk kulturminne eller eventuelt miste den. Dette viser også hvordan dateringskriteriet tilskygger andre mulige verdier og kvaliteter knyttet til kulturminnets livshistorie; ved å fokusere på én periode: kulturminnets fødsel og barndom i stedet for på dets materialitet, endring og varighet. Slik undertrykkes også det faktum at kulturminnet utgjør en del av nåtid og ikke en fjern avgrenset tidsperiode som for eksempel tredje kvartal av 1800-tallet (Myrvoll *i trykk*). Tilsvarende blir dets varighet problematisk i lys av synet på (for)tid som en lineær strøm der ulike kronologiske perioder avløser hverandre, og der fortiden ansees for avsluttet eller over. Fokus på kulturminnets datering, dets tilblivelse og antatte tilhørighet i en fjern fortid, blir en måte å hanske med det faktum at kulturminnet fortsatt er her og at dets kronologi ligger i dets varighet og ikke i dets tilblivelse. Som det er pekt på ovenfor var også grunngivelsen for den flytende 100-årsgrensen for automatisk fredning av samiske kulturminner, nettopp å frede [...] *for lengst forlatte funksjonelle elementer i samekulturen* (Guribye og Holme 2001: 54). I stedet for å dokumentere et bredt spekter av egenskaper og historier ved kulturminnene, er det opprinneshistorien som vektlegges. Takket være varigheten (og utholdenheten) er høyskjåene, gammetuftene og ildstedene fortsatt nåtid. Materialitetens varighet har gjort det mulig å omforme dem underveis, ta dem i bruk på stadig nye måter og legge til eller fjerne elementer. Dagens kulturminnelov som sterkt betoner alderen på kulturminnene, ikke som varighet, men som grunnlag for tidfesting av tilkomst og juridisk status, låser deres tilhørighet til en bestemt periode og skygger for dynamikken i deres livshistorier. Som Henri Bergson (1998) hevder, er ikke fortiden noe som avtar. Tvert om blir det mer og mer av den:

Duration is not merely one instant replacing another; if it were, there would never be anything but the present – no prolonging of the past into the actual, no evolution, no concrete duration. Duration is the continuous progress of the past which gnaws into the future and which swells as it advances (Bergson 1998: 4)

I kraft av den materielle kulturens varighet akkumuleres stadig mer fortid i landskapet og den utgjør en voksende del av vår livsverden. Dette får også som konsekvens at den fortid som skal forvaltes i henhold til 100-årsgrensen, vil øke dramatisk.

Figur 4: Torv, tre og bølgeblekk. Istandsetting med nye materialer. Nordland fylke.

De yngste automatisk fredete samiske kulturminnene i dag er ikke vesensforskjellige fra dem som lå opp mot fredningsgrensen da loven trådte i kraft i 1978. De fleste er spor etter tradisjonell og ikke-motorisert utøvelse av primærnæringer - reindrift og bredspektret utmarksbruk, jordbruk, og fiske. Som det kom fram i intervjuene, vil dette også være situasjonen i de kommende 20-30 år. Antallet kulturminner kommer til å øke, men typene vil ikke være vesensforskjellige fra tidligere. Kulturminner fra etterkrigstiden vil imidlertid representere et markant tidsskille når disse blir automatisk fredet. Den storstilte gjenreisningen samt moderniseringen av driftsformer som da fant sted, vil gi et stort tilfang av nye kulturminnetyper og spor etter moderniserte driftsformer. Her kan nevnes standardiserte bygninger, kjørespor etter motoriserte kjøretøy i reindrift, utmarksbruk og jordbruk, og introduksjon av andre byggematerialer. Disse sporene vil heller ikke nevneverdig skille seg fra tilsvarende spor etter ikke-samisk virksomhet. Forskjellen vil være at de er automatisk fredete samiske kulturminner og derfor kommer til å legge sterke føringer på arealbruk hvis dagens bestemmelser i kulturminneloven videreføres.

I *Miljøvernforvaltningens prioriterte forskningsbehov 2010-2015* er det uttrykt behov for videre forskning omkring samiske kulturminner:

For å ivareta den samiske bygningsarven er det behov for økt kunnskap om samiske bygningstradisjoner, omfanget av automatisk fredete samiske byggverk og de forvaltningsmessige utfordringer som den samiske kulturminneforvaltningen står overfor. Det er forsket lite på de samiske lokalsamfunnenes oppfatning og erkjennelse av hva den restriktive og omfattende lovbeskyttelsen vil bety for ivaretagelsen av samiske kulturminner i framtiden. Et speilbilde av denne spesielle beskyttelsen er situasjonen for de kulturminnene i samiske bosetningsområder som ikke kan defineres som samiske. Det er et behov for forskning på hvilke konsekvenser en slik forskjellsbehandling kan få (Miljøvernforvaltningens prioriterte forskningsbehov 2010-2015: 43)

Dagens lovgivning vil, som nevnt, på sikt innebære utfordringer for forvaltningsapparatet, blant annet tilkomsten av et akkumulerende antall automatisk fredete samiske kulturminner. Denne akkumuleringen vil kunne bli til hinder for både en videreføring av primærnæringer og annen ønsket samfunnsutvikling i de samiske bosetningsområdene (Holm Olsen et al. 2010, 2011; Myrvoll et al. 2012). Videre vil det kunne bli vanskelig for kulturminnemyndighetene å få aksept lokalt for sine beslutninger hvis de gjennom håndhevelse av loven i for stor grad bryter med allmenne oppfatninger omkring arealbruk.

Et problematisk trekk ved en fast fredningsgrense satt for eksempel ved 1920 eller 1951, er imidlertid at den så sterkt legitimerer alder som verdikriterium. Også en fast fredningsgrense vil gi kulturminnene status som automatisk fredet og nasjonalt verdifulle på bakgrunn av alder. Alderskriteriet blir dermed en garanti som sikrer at bare de kulturminnene som er gamle nok og implisitt representerer noe nesten glemt og truet - tilbakelagte driftsformer og tradisjonsbasert materialbruk - får sin velfortjente beskyttelse (Myrvoll *i trykk*). Innenfor et slikt verdisystem blir reindriften anlegg mer verdt enn revedfarmer, - og torv, tre, never og stein mer autentisk og bevaringsverdig enn eternit, tjærepapp, sement, og bølgeblikk (fig 4-5). Den flytende 100-årsgrensen innebærer også et alderskriterium, men i og med at den er så nær i tid, vil den trolig kunne utfordre grensene for hva vi oppfatter som genuint gammelt og vernetrengende (Myrvoll *i trykk*). Dette ser vi tydelig i forvaltningen av samiske bygninger. Bygningene er av de yngste erkjente automatisk fredete samiske

kulturminnene og utgjør mange objekter antallsmessig. De er i liten grad blitt registrert og ført inn i Askeladden. Til eksempel var det i 2010, nærmere 32 år etter innføringen av 100-årsgrensen, bare registrert 18 bygninger i Askeladden som sto oppført som automatisk fredet og med Sametinget som ansvarlig etat. Disse lå i Nord- Trøndelag, Nordland og Troms, ingen i Finnmark (Holm-Olsen et al. 2010; Myrvoll et al. 2012). Tallet er ikke representativt for det faktiske antallet samiske bygninger, og selv om Finnmark og Nord-Troms ble utsatt for den brente jords taktikk under andre verdenskrig, er det likevel mange kommuner som har eldre samiske bygninger. Bare i den samiske kommunen Deatnu/Tana alene er det i følge SEFRAK-registeret kjent 112 bygninger eldre enn 1900. I Sametingets rapport *Vern og forvaltning av samiske byggverk* ble antallet automatisk fredete samiske bygninger i 2003 anslått å være ca. 1200, og antallet ble forventet å stige med ytterlig 800–900 i løpet av en tjuetårsperiode (Sjølie 2003: 70).

Figur 5: Nedlagt pelsdyrfarm ved Ceavccageadje /Mortensnes kulturminneområde, Unjárgga gielda/Nesseby kommune.

Figur 6: Automatisk fredet samisk våningshus fra 1800-tallet (Sjøli 2003: 114). Hoantas/Nipen, Skániid suohkan/Skånland kommune.

Denne situasjonen er i ferd med å endres siden Sametinget og Riksantikvaren i 2011 igangsatte et flerårig prosjekt som har til hensikt å registrere samiske bygninger (Sametinget 2012). Men fortsatt er antallet automatisk fredete samiske bygninger i Askeladden svært lavt, noe som kan sees i sammenheng med nettopp alderen på bygningene. Selv om byggeåret ligger over hundre år tilbake i tid, er de færreste eldre enn 1800-tallet. Et annet aspekt er at bygningene ikke nødvendigvis framstår som autentiske, opprinnelige og gamle. De viser med all tydelighet at tid er varighet, opphopning og akkumulasjon. De tilhører ikke bare sitt opprinnelige byggeår og sin første bruksfase. De er fysiske manifestasjoner på akkumulert og levd tid, og er følgelig like mye samtid som fortid. Mange er bygd om, halvveis revet, vinduer er byttet ut, ytterkledning er endret, tilbygg er føyd på, torv og never er byttet ut med bølgeblikk eller tjærepapp (figur 6). De færreste bygningene kan derfor karakteriseres som autentiske uttrykk for sitt byggeår. De kan i like stor grad være utrykk for 1890-, 1930-, 1950- og 1990-tallets bruk og vedlikehold av dem. Også i intervjuene kom det fram en vektlegging av autenticitet. Nye byggematerialer som var føyd til i ettertid ble ansett som forringende på kulturminneverdien.

Videre byr etnisk tilskrivning på særlige utfordringer når det gjelder stående bygninger, og grensegangen mellom samiske og øvrige kulturminner er i dag ikke fullt ut avklart. Schanche skriver om begrepet samiske kulturminner: *Når begrepet likevel ikke lar seg entydig avgrense, skyldes det at kulturminner, samiske som ikke-samiske, er gjenstand for en stadig redefinering og omtolkning* (Schanche 2001: 56). Denne uklarheten er også en utfordring for forvaltningsapparatet, blant annet fordi grensen for automatisk fredning for samiske kulturminner er forskjellig fra de øvrige. Hvorvidt kulturminnene på en eiendom defineres som samiske og automatisk fredete eller *bare* som

kulturminner fra nyere tid, vil være utslagsgivende for hvilken arealbruk som kan tillates etter kulturminneloven. I områder med fleretnisk befolkning kan slike spørsmål være vanskelige å avgjøre, kanskje særlig når det kommer til bygninger. I motsetning til arkeologiske kulturminner er bygninger som regel knyttet til «manns minne» og fortellertradisjon. Eieren har oftest kunnskap om hvem som var tidligere eiere, om bruk og en mening om etnisk tilskrivning. I slike sammensatte områder, og i områder der fornorskningen har hatt stort gjennomslag, kan det være lite gehør for at en bygning er et samisk kulturminne. Den samiske fortiden representerer for noen en strevsom, ubehagelig fortid som man over generasjoner har brukt tid og krefter på å legge bak seg (jf Krogh 1999; Pramli 1999). I slike områder vil det utvilsomt by på utfordringer å definere en bygning som automatisk fredet og samisk, hvis nåværende eier er av en annen oppfatning.

Figur 7: På vei mot tuft - falleferdig utedo i Lávvárvuotna/Lafjord, Nordkapp kommune.

Et annet forhold som byr på utfordringer når det gjelder forvaltning av automatisk fredete samiske bygninger, er at eierne vurderer dem i forhold til en bruksverdi. Bygninger som er preget av sterkt forfall framstår ofte som verdiløse, jamfør det velbrukte nordnorske uttrykket *riv skiten*. Til sammenligning vil det trolig være lettere å få aksept for at et kulturminne har en verdi hvis nedbrytningsprosessen bare er kommet langt nok (Myrvoll *i trykk*). En grunneier har kanskje større forståelse for at en hustuft har nasjonal verdi enn en halvveis nedfalt utedo eller høyskjå som ikke har vært i bruk på 50 år (jf Olsen 2010: 166-172) (figur 7). Selve forfallsprosessen kan derfor på mange vis sies å være tabubelagt. Den synliggjør forfall, avdekker hva som skjuler seg under panel og torvtak, eller som Tim Edensor har uttalt:

[...] ruination produces a defamiliarized landscape in which the formerly hidden emerges and the building regresses to a state which recalls its own construction. The internal matter of a building, its guts, spill out. The pipes, wiring and tubes spring out from their confinement behind walls and under floors and skeletal girders and joists emerge as plaster and wood rots and peels of (Edensor 2005: 318).

Ubehaget ved denne blottleggingen og det akselererende forfallet opphører ikke før bygningen er brutt ned og går inn i en ny fase som tuft, skjult under gress og vegetasjon og følgelig igjen tildekket. De største utfordringene for samisk kulturminneforvaltning kan derfor ligge i å få gehør for bevaring og ivaretagelse av bygninger som har nådd et forfallsstadium og er gått ut av bruk. Til dette kommer i tillegg at den påbegynte registreringen av automatisk fredete samiske bygninger og bygninger som nærmer seg fredningsgrensen, vil gi en økende mengde antall fredete objekter. En forvaltning av automatisk fredete samiske bygninger i tråd med dagens kulturminnelov, vil derfor kreve betydelig større ressurser enn det som i dag er avsatt til dette formålet.

Figur 8: Eksempel på akkumulasjon av kulturminner på ett og samme sted over flere hundre år. Tunes, Nordkapp kommune (foto: Bjørnar Olsen).

Mange kulturminnelokaliteter som vi i dag tilkjenner svært høy verdi, er blitt til som en følge av at spor etter aktiviteter har akkumulert, delvis overlappet, endret og til dels ødelagt eksisterende spor. Stedene der vi finner disse lokalitetene har vært attraktive og tilbudt muligheter som har blitt brukt og gjenbrukt i århundrer og noen ganger over flere tusen år. Lokalitetene framstår som et konglomerat av kulturminner og er i dag automatisk fredet og høyt verdsatte kulturminner (figur 8). Dagens kulturminnelov gir gjennom § 3 alle automatisk fredete kulturminner en sterk beskyttelse mot inngrep. Denne paragrafen er samtidig uttrykk for en inkonsistens eller et paradoks siden den motvirker at akkumuleringsprosesser skal kunne finne sted i framtiden. Man har på et vis trukket stigen opp etter seg ved å forby overlappende eller vertikal akkumulasjon når dette berører automatisk fredete kulturminner. Gjennom ivaretagelsen av automatisk fredete kulturminner i dag, forhindrer man med andre ord tilsvarende prosesser i å skape sammensatte kulturminnelokaliteter for framtidens generasjoner, og vi blir delvis ekskludert fra selv å være aktører i den pågående kulturminneproduksjonen (Myrvoll *i trykk*).

Som vist over kan fokuset på autentisitet tildekke viktige aspekter ved kulturminnene, som at de kan ha en lang bruksfase som preges av bruk og gjenbruk. Dette kommer særlig til uttrykk i verdivurdering av bygninger der bruk og ulike tiders vedlikehold eller mangel på vedlikehold fortsatt er synlig. Arkeologiske kulturminner som har nådd et ruin stadium er i mindre grad utsatt for denne type vurdering.

7 Fast fredningsgrense og differensiert verdisetting 1920-1951

Et stadig økende antall automatisk fredete samiske bygninger samt en økning i antall automatisk fredete samiske kulturminner generelt, innebærer betydelige utfordringer for kulturminnemyndighetene. Innføringen av en fast fredningsgrense satt til 1920 for samiske kulturminner vil i stor grad kunne bøte på den forventete akkumulasjonen. Videre kan innføring av en differensiert verdisetting av kulturminner fra perioden 1920-1951, med mulighet til å erklære enkelte kulturminner som automatisk fredet, fange opp særlig verdifulle kulturminner fra denne perioden.

Innføring av en fast grense og en differensiert verdisetting vil også samsvare med retningslinjer og anbefalinger som uttrykkes i internasjonale konvensjoner og deklarasjoner Norge har ratifisert, slik som *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* (ILO 1989) og *FNs erklæring om urfolks rettigheter* (United Nations 2007). På nasjonalt nivå vil en endring til fast fredningsgrense og differensiert verdisetting følge opp og være mer i samsvar med intensjonen i *Sametingets planveileder. Veileder for sikring av naturgrunnet for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv ved planlegging etter plan- og bygningsloven (plandelen)* (Sametinget 2010). Her påpekes som nevnt ovenfor i kapittel 3, at planmyndighetene har ansvar for å legge til rette for tiltak som opprettholder bosetningsmønster og bidrar til å sikre samisk kultur. Veilederen retter videre oppmerksomhet mot muligheten for kontinuitet og fornyet bruk av naturgrunnet. En fast fredningsgrense vil i større grad motvirke at spor etter tidligere tiders bruk av områder båndlegger og hindrer fortsatt bruk.

Figur 9: Áiti/stabbur med flere påbyggingsfaser og ulik materialbruk. Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune.

Muligheten for å erklære enkelte samiske kulturminner fra perioden 1920-1951 som automatisk fredete ble drøftet under intervjuene i kommunene Deatnu/Tana, Skánik/Skånland og Gáivuotna/Kåfjord. Det kom fram at metodikken for en differensiert verdisetting av kulturminner fra

denne tidsperioden burde ha en felles mal og felles retningslinjer (Holm-Olsen et al. 2011). Felles retningslinjer vil sikre forutsigbarhet i planprosessene og bidra til lik håndhevelse fra myndighetenes side. Videre vil slike felles retningslinjer både kunne være et viktig redskap for kommunene i deres planarbeid og for Sametinget som kulturminnemyndighet.

Flere veiledere og håndbøker som foreslår retningslinjer for verdisetting og verdivurdering av kulturminner (jf. kapittel 3) er allerede utarbeidet av kulturminnemyndighetene. En av de nyeste er *Håndbok for lokal registrering* (Riksantikvaren 2012b). Metodikken som presenteres i denne veilederen utdyper på en oversiktlig og instruktiv måte verdisetting og vekting av kulturminneverdier. Håndboken peker i særlig grad på kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og bruksverdi som grunnleggende parametere i verdivurderingen. Den bygger på og sammenfatter det som har vært grunnprinsipper i myndighetenes verdisetting av kulturminner de siste årene, og derfor vil det være hensiktsmessig at metoden og prinsippene som foreslås i veilederen også benyttes som grunnlag i en eventuell differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra tidsrommet 1920-51. Å anvende verdikriterier og metodikk som allerede er i bruk og som er innarbeidet hos kulturminnemyndigheter, kommuner og hos aktører i privat virksomhet og i utredningssektoren, vil trolig ha størst mulighet for å kunne vinne aksept og legitimitet.

I tillegg til metodikk og verdikriterier som vist i *Håndbok for lokal registrering* (Riksantikvaren 2012b), fordrer innføring av en eventuell differensiert verdisetting en overordnet utdyping av hvilke kulturminner, kulturminnetyper og aktiviteter som man særlig vil rette oppmerksomhet mot. I og med at Sametinget er regional myndighet for samiske kulturminner, må en overordnet utdypning utarbeides av og forankres hos Sametinget. I en slik utdyping vil det være viktig å drøfte forholdet mellom representativitet og sjeldenhet. En rekke kulturminnetyper fra mellomkrigstiden vil utgjøre et stort antall, som bygninger samt spor etter jordbruksaktivitet, fiske og reindrift. Mange av bygningene vil være preget av sterkt forfall og være gått ut av bruk, særlig bygninger i utmark og mindre uthus og buer. Andre vil være preget av ombygging, gjenbruk og ulike tiders materialbruk (figur 6 og 9). Et mindretall av bygningene vil trolig framstå som autentiske i den forstand at de viser til et bestemt tidsavsnitt (byggeår) og tradisjonell bruk av never, torv og trevirke.

Hvis fokuset på autentisitet blir dominerende, kan det føre til at bygningene som eventuelt erklæres automatisk fredet i for stor grad faller inn under denne kategorien. Også eksempler på bygninger som er i forfall og bygninger som bærer preg av årtier med skiftende vedlikehold og bruk, må kunne erklæres automatisk fredet eller gis et vern. Imidlertid trenger ikke fredningen i alle tilfeller å innebære direkte tiltak i form av istandsetting. Også de som ble intervjuet påpekte at istandsetting burde finne sted på et tidlig stadium før forfallet var kommet for langt. Noen objekter kan i stedet fredes nettopp med tanke på at naturlige nedbrytningsprosesser skal få finne sted. De skal få gå ut av bruk, forfalle, omskapes til ruin og tuft. De fleste arkeologiske kulturminner vi har i dag har blitt til gjennom slike prosesser. Hvis alle bygninger som opp gjennom tiden ikke var i bruk, hadde blitt revet, ville vi i dag hatt svært få arkeologiske kulturminner. Gjennom å erklære enkelte slike bygninger som automatisk fredet, vil det sette fokus på at slike prosesser hele tiden foregår og at også de kan ha en verdi. Ved fredning av denne type objekter må det for øvrig ta hensyn til sikkerhet. Det vil ikke være hensiktsmessig at de inngår i tettbygde strøk eller får en dominerende rolle i bygningsmiljøer som er i aktiv bruk. Siden slike bygninger har liten bruksverdi, vil trolig denne type vedtaksfredninger fordrer et særlig fokus på dialog med grunneiere.

2004

2011

2012

Figur 10: Skjå i forfall, Unjárgga gielda/Nesseby kommune. I 2012 var skjåen revet.

Foruten bygninger vil det være en rekke andre spor etter reindrift og jordbruksaktivitet. Fra dem som deltok i intervjuene var det, med unntak av bakerovner, ikke nevnt noen kulturminnetyper innen denne gruppen som ble vurdert som særlig verdifulle for tiden etter 1920. Enkelte kulturminnetyper har imidlertid fått lite fokus, også innenfor gruppen av automatisk fredete kulturminner fra tiden før 1920. Et eksempel her kan være torvuttak og dyrkingsflater som potetåkrer. Disse er så vanlige og tallrike at de på mange vis er blitt usynlige. Per dags dato finnes det bare 12 eksempler på dyrkingsflater i Finnmark som er registrert i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden (Riksantikvaren 2012a). Potetåkrer kan i dag være vanskelige å identifisere siden de har vært del av en småskala driftsform. De er gjerne små og i noen tilfeller omgitt av jordvoller (figur 11). De vanligste og mest alminnelige kulturminnene kan bli glemt hvis sjeldenhet får for stort fokus. Likeledes er det registrert 31 torvuttak i Finnmark hvor av hele 26 er registrert i Kvalsund kommune (Riksantikvaren 2012a).

Figur 11: Potetåker omgitt av jordvoller, Porsánggu/Porsangin/Porsanger kommune.

Et annet forhold som kan drøftes, er hvorvidt utvalget av erklærte automatisk fredete samiske kulturminner skal speile generelle trekk ved den faktiske distribusjonen og forekomsten av kulturminner. Noen kulturminnetyper er mer utbredt i bestemte områder mens andre typer er vanlig forekommende i hele det samiske bosettingsområdet. Samlet sett kan man tenke seg at erklærte automatisk fredete samiske kulturminner sett under ett, ikke vil tilsvare den faktiske distribusjonen. Man kan for eksempel tenke seg at en uforholdsmessig stor andel av de erklærte automatisk fredete samiske kulturminnene vil kunne komme til å bestå av objekter som preges av sjeldenhet og autentisitet.

De vi intervjuet pekte på at kulturminner ikke må sees som isolerte enkeltobjekter, men må settes inn i større landskapsmessige og kulturhistoriske sammenhenger. En overordnet strategi utgått fra kulturminnemyndighetene vil kunne peke på både geografiske områder og typer av kulturmiljøer som er særlig aktuelle. Noen kulturminner står i et direkte forhold til hverandre og viser et bredt spekter av aktiviteter og landskapsbruk til ulike tider. Her kan nevnes samiske helligsteder. Noen av disse utgjør markante landskapsformasjoner og inngår i siktlinjer til fiskeplasser på sjø eller har en direkte relasjon til flytteveier mellom reinens vinterbeiter og sommerbeite (Myrvoll 2008). Samiske helligsteder er automatisk fredet og følgelig underlagt et vern, men man kan tenke seg at også nyere kulturminner er kommet til eller generert i relasjon til disse. I tillegg vil det også finnes forekomster av kulturmiljøer som bare består av nyere kulturminner (fra etter 1920) og som sammen utgjør et større hele enn hver for seg. Den samiske husmannsplassen Kjelvik i Sørfold kommune og den samiske bygda Skárfvággi/Skardalen i Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune er eksempler på dette. Skárfvággi/Skardalen er i dag ett av 22 utvalgte kulturlandskap i jordbruket i Norge. Kulturmiljøet består av et rikt utvalg stående bygninger som våningshus, fjøs, sommerfjøs, uthus og naust samt gammetufter og andre arkeologiske kulturminner (figur 12). Noen av kulturminnene som inngår er automatisk fredet mens andre ikke er det.

I denne rapporten har vi drøftet ulike aspekter knyttet til en differensiert verdisetting av samiske kulturminner fra 1920-1951 og muligheten av å erklære enkelte kulturminner som automatisk fredet. Etter dagens lovverk (kulturminneloven §3) tillates ikke endring av automatisk fredete kulturminner. Denne bestemmelsen kan innebære at enkelte kulturminner er til hinder for en videreføring av de brukstradisjoner som kulturminnet er en del av. Selv om kulturminnelovens bestemmelser i § 3 ikke ligger innenfor rammen av de problemstillingene som drøftes i denne rapporten, er det likevel nært knyttet til diskusjonen om innføring av fast fredningsgrense og muligheten av å erklære samiske kulturminner fra perioden 1920-1951 som automatisk fredet. Hvis det innføres en fast fredningsgrense ved 1920, vil bestemmelsene for automatisk fredning også fortsatt gjelde for de kulturminnene fra perioden 1920-1951 som erklæres som automatisk fredet. Hvis loven endres til innføring av en fast fredningsgrense, vil det derfor kunne være behov for å åpne i større grad for fortsatt bruk og videre akkumulasjon av spor etter videre bruk i/på disse kulturminnene. Dette vil både kunne gjelde enkeltkulturminner og større lokaliteter og kulturmiljøer. I stedet for å se denne type endringer som en forringelse av kulturminner, er det mulig å se dem som en økning av kulturminneverdien.

Figur 12: Kulturmiljø med kulturminner fra ulike tidsepoker, Skárfvággi/Skardalen i Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune.

8 Konklusjon

En endring fra flytende til fast fredningsgrense for automatisk fredete samiske kulturminner og innføring av muligheten for å erklære kulturminner fra perioden 1920-1951 for automatisk fredet, er i samsvar med Sametingets øvrige retningslinjer for forvaltning av samiske bosettingsområder. Den vil også i større grad speile internasjonale konvensjoner og deklarasjoner om urfolks rettigheter som Norge har sluttet seg til.

En felles mal eller retningslinjer vil skape forutsigbarhet og etterprøvbarhet i en eventuell utvelgelse av samiske kulturminner fra perioden 1920-1951 som erklæres som automatisk fredet. Det foreliggende veiledningsmateriellet for verdisetting av kulturminner vil være et naturlig utgangspunkt og grunnlag for en slik differensiert verdisetting. Metodikken og de verdiparametrene som utdypes i *Håndbok for lokal registrering* (Riksantikvaren 2012b) peker seg ut som særlig anvendelige.

Innføring av en fast fredningsgrense og muligheten for å erklære samiske kulturminner fra 1920 til 1951 som automatisk fredet, fordrer imidlertid en overordnet strategi fra myndighetenes side. I denne rapporten har vi drøftet hvordan fokuset på autentisitet, særlig for bygninger, i for stor grad kan komme til å fokusere på tilblivelsesår og ikke på kulturminnets totale historie. Det er videre pekt på og åpnet for større toleranse overfor de endringsprosesser som alle kulturminner er utsatt for. Et for stort fokus på bygningers bruksverdi kan føre til at forfalne bygninger devalueres som kulturminner, rives og fjernes. I stedet bør kanskje enkelte objekter overlates til nedbryting og endringsprosesser slik tilfellet har vært for alle arkeologiske kulturminner i dag.

Bestemmelsene for automatisk fredning vil fortsatt gjelde for de kulturminnene fra perioden 1920-1951 som erklæres som automatisk fredet. Vi foreslår at det vurderes om en i større grad kan åpne for fortsatt bruk, og videre akkumulasjon av spor etter bruk, på kulturminner som er erklært automatisk fredet. I stedet for å se denne type endringer og tilføyelser som en forringelse av kulturminner, er det mulig å se dem som en styrking av kulturminneverdien og som en del av kulturminnenes samlede historie.

9 Referanser

- Ahmad, Y. 2006. The Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible. *International Journal of Heritage Studies*. Vol. 12, No. 3, May 2006: 292–300.
- Bergson, H. 1998 [1911]. *Creative evolution*. Mineola, New York: Dover.
- Brattli, T. 2009. Managing the archaeological world cultural heritage: Consensus or rhetoric? *Norwegian Archaeological Review*, 42 (1): 24-39.
- Choay, F. 2001. *The invention of the historic monument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cleere, H. 2001. The uneasy bedfellows: Universality and cultural heritage. I R. Layton, P.G. Stone og J. Thomas (red.), *Destruction and conservation of cultural property*. London: Routledge.
- Edensor, T. 2005. Waste matter - The debris of industrial ruins and the disordering of the material world. *Journal of Material Culture*, 10 (3): 311-332.
- Gaukstad, E., og J. Holme, 2001. Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. I J. Holme (red.), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse, Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12(2001)*: 136-147. Oslo: Økokrim.
- Guribye, R., og J. Holme. 2001. Automatisk fredete kulturminner. I J. Holme (red.), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse, Bind II. Økokrims skriftserie nr. 12(2001)*: 32-101. Oslo: Økokrim.
- Grunnloven. 1814: *Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814*. Fra internett 02.04.2012: <http://www.lovdatab.no/all/tl-18140517-000-006.html>
- Hetland C. B., N. L. Gjerde, S. U. Løvgaard og D. E. Henriksen. 2011. Fredningsmodeller for samiske kulturminner. Rapport juli 2011. Arntzen de Besche.
- Holme, J. (red.), 2001. *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse, Bind I. Økokrims skriftserie nr. 12(2001)*. Oslo: Økokrim.
- Holm-Olsen I. M., E. R. Myrvoll, M. Myrvoll, A. Thuestad. 2010. *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Status og scenarier*. NIKU rapport 40. Oslo: NIKU
- Holm-Olsen, I. M., Myrvoll, E. R., Myrvoll, M., Thuestad, A. 2011. *100-årsgrensen for automatisk fredete samiske kulturminner: Casestudier og mulige modeller*. NIKU rapport 43. Oslo: NIKU.
- ILO. 1989: Convention no 169 concerning indigenous and tribal peoples in independent countries. Fra internett 01.09.2012: <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169>
- Johansen, K. og F. Sandvik (red.). 2001. *Veileder, kulturminner og kulturmiljøer, plan- og bygningsloven. Riksantikvarens rapporter, nr. 29*. Oslo: Riksantikvaren.
- Kulturminneloven. 1978. *Lov om kulturminner [kulturminneloven]*. LOV 1978-06-09 nr 50. Fra internett 01.06.2012: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19780609-050.html>

Krogh, M. 1999. *Tradisjoner, landskap og folk: om kulturminner og -vern i Berlevåg: delrapport nr. 3 fra NFR-prosjektet Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet*. Stensilserie B. nr. 57. Institutt for arkeologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø. 1999.

Miljøvernforvaltningens prioriterte forskningsbehov 2010 – 2015. Fra internett 01.08.2012: http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/rapporter_planer/planer/2010/Miljovernforvaltningens-prioriterte-forskningsbehov-2010--2015.html?id=597528

Myrvoll, E. R. 2008. *Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering - forvaltning*. NIKU Rapport 24. (50 sider). Oslo: NIKU.

Myrvoll, E. R. I TRYKK. *I vårt bilde? Landskap og kulturminner, verdi og forvaltning*. Godkjent PhD-avhandling. Institutt for sosialantropologi og arkeologi. Universitetet i Tromsø.

Myrvoll, M., A. Thuestad, E. R. Myrvoll og I. M. Holm-Olsen. 2012. Unpredictable Consequences of Sámi Self-Determination - Rethinking the Legal Protection of Sámi Cultural Heritage in Norway. *Arctic Review on Law and Politics*. Vol. 4, 1/2012: 30-50.

Olsen, B. 2010. *In defense of things: Archaeology and the ontology of objects*. Lanham, MD: AltaMira Press.

Ot.prp. nr. 7 (1977 - 1978) *Om lov om kulturminner*, Miljøverndepartementet.

Pramli, M. C. 1999 *Kulturminner i Harstad: mellom forskning, forvaltning og befolkning: delrapport nr. 4 fra NFR-prosjektet «Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet»*. Stensilserie B nr. 58. Institutt for arkeologi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

Riksantikvaren. 2012a: *Askeladden*. Fra internett uke 37, 2012: <http://askeladden.ra.no/sok/>

Riksantikvaren. 2012b: *Kulturminner i kommunen. Håndbok for lokale registrering*. Fra internett 11.07.2012. www.riksantikvaren.no

Riksrevisjonen. 2009: Riksrevisjonens undersøkning av korleis Miljøverndepartementet varetek det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar. Dokument 3:9 (2008-2009). Fra internett 02.09.2012: http://www.riksrevisjonen.no/SiteCollectionDocuments/Dokumentbasen/Dokument3/2008-2009/Dok_3_9_2008_2009.pdf.

Sameloven. 1987. *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*. LOV-1987-06-12-56. Fra internett 02.09.2012: <http://www.lovdatabasen.no/all/nl-19870612-056.html>

Sametinget. 2010. *Sametingets planveileder. Veileder for sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv ved planlegging etter plan- og bygningsloven (plandelen)*. Fra internett 02.09.2012: www.sametinget.no

- Sametinget. 2012. *Samisk bygningsvern*. Fra internett 02.09.2012:
<http://www.sametinget.no/Miljoe-areal-og-kulturvern/Kulturminner/Samisk-bygningsvern>
- Schanche, A. 2001. Samiske kulturminner. I J. Holme (red.), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*. Bind I, Økokrims skriftserie nr. 12 (2001): 56-61. Oslo.
- Sjølie, R. 2003. *Vern og forvaltning av samiske byggverk. Hovedrapport august 2003*. Sámediggi / Sametinget.
- Smith, L. 2006. *Uses of heritage*. London, New York: Routledge.
- Smith, L., og E. Waterton. 2009. *Heritage, communities and archaeology*. London: Duckworth.
- UNESCO. 1972. *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Fra internett 01.05.2012: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>
- United Nations. 2007. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (Urfolkserklæringen)*. Fra internett 02.09.2012:
<http://social.un.org/index/IndigenousPeoples/DeclarationontheRightsofIndigenousPeoples.aspx>
- Veneziacharteret. 1964. *International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (The Venice Charter - 1964)*. Fra internett 02.09.2012:
<http://www.icomos.no/cms/content/view/27/52/lang,no/>

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 57
ISSN 1503-4895
ISBN 978-82-8101-122-9

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 934 66 230

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 922 89 252

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 25
7013 TRONDHEIM
Telefon: 922 66 779 /
405 50 126

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00